

УДК: 7.046:2-264(38)

Светлана Кочовска–Стевовиќдоц. д-р
Институт за класични студии
Филозофски факултет, УКИМ – Скопје

ИКОНОГРАФИЈАТА НА АНТИЧКИТЕ БОЖЕСТВА НА КВАЛИТАТИВНОТО ВРЕМЕ

Персонификацијата или антропоморфното претставување на апстрактните поими, како што е познато, е една од клучните одлики на античките религии. Парадигма за дивинизирани персонификации во хеленскиот пантеон се, на пример, Ерос (Ἔρως) *љубов*, Дике (Δίκη) *правда*, Тихе (Τύχη) *среќа*, Софросине (Σωφροσύνη) *мудроси* итн. Во групата на дивинизирани персонификации припаѓаат и боговите Хронос (Χρόνος), Ајон (Αἰών) и Кајрос (Καῖρος), кои претставуваат персонификација на поими што означуваат време: Хронос е персонификација на времето во општа смисла, квантитативното или линеарното време, Ајон го персонифицира бесконечното, вечното или цикличното време, а Кајрос е персонификација на посебното или квалитативното време, односно на времето што е соодветно за да се исполни со дејствување кое може да доведе до промена кон подобро на определен аспект од стварноста. Предмет на ова истражување е иконографијата на богот Кајрос и на божествата што му соодветствуваат во римскиот пантеон. Целта на истражувањето е преку анализата на иконографијата на овие божества да се добие појасна претстава за перцепцијата на Хелените за концептот што во старогрчкиот јазик е означен со именката *καῖρός*, а во латинскиот е најчесто пренесен со именката *occasio*. Истражувањето во целост се темели врз книжевни сведоштва. Примарно значење во него имаат два епиграма – едниот на грчкиот поет Посејдип од Пела, од III век пр. н.е. (АГ, XVI. 275), а другиот, на римскиот поет Деким Магнус Авониј, од IV век н.е. (Aus. Ep. 12). Истражувањето се темели и врз описот на Лисиповата статуа на богот Кајрос, на Калистрат, софист и ретор од III или IV век н. е. (Call. Descr. 6) и врз една куса басна на римскиот баснописец Фајдар (Phaed. 5. 8), од I век н.е.

Со оглед на тоа што имињата на божествата не се случајни, туку и тие, заедно со изгледот на божеството, се одраз на определен аспект од неговиот карактер, прво ќе се осврнеме на тезите понудени во теоријата за можно-то потекло на именката *καῖρός*. Етимологијата на оваа именка, за жал, не е позната. Во теоријата постојат тези за можна етимолошка врска меѓу *καῖρός* и глаголите: *κεῖρω* *сечам*, *οἷσεкувам*, *σῖπριжам*, *ῥοκосувам*, *убивам*, *κεράννυμι* *мешам*, *соединувам* и *κύρω* *среќавам*, *случајно наидувам* (Beeks 617). Тезата за наводната етимолошка врска со глаголот *κεῖρω* се темели врз значењето на *καῖρός* *одлучувачки/решавачки миџ*. Семантичката релација меѓу *καῖρός* и овој глагол се третира како слична на релацијата меѓу латинската именка *discrimen* *решавачки миџ/кришичен моменџ*/одлука и глаголот сегно *одлучувам*, *решавам*, *пресудувам*, *одлучувам со борба*. Според Бенвенист, именката *καῖρός* е во етимолошка врска со глаголот *κεράννυμι* *мешам* и нејзиното изворно значење е *аџмосферска мешавина* (Benveniste 11ff). Инаку, *καῖρός* е полисемантична именка. Покрај доминантното значење *соодвејно или совршено време за нешџо*, *ῥоволен час*, *висџинско време*, лексикографите регистрирале и други значења. Така, во списот *Дела и дни* на Хесиод (Hes. Op. 694)¹, *καῖρός* значи *соодвејна/висџинска мерка*, *ῥројорџија*, *соодвејносџ/ῥприкладносџ*: *καῖρός δ' ἐπὶ πᾶσιν ᾄριος висџинскаџа мерка е најдобра во сѐ*. Ова значење е потврдено и во изразите *καίροῦ πέρα* (e.g. A. Pr. 507; E. Supp. 744) и *ὑπὲρ τὸν καῖρόν* (e.g. Luc. Hist. Conscr. 45.11; Thphr. Char. 10.1), кои значат *над соодвејнаџа мерка* или *ῥовеќе оџколку шџо ῥреба*. Во трагедијата *Ангромаха* на Еврипид (E. Andr. 1120), едно од значењата на *καῖρός* е *виџален дел од шелоџо*: *ἐς καῖρόν τυτπεῖς ῥоџожен во виџалниоџ дел од шелоџо* или *сврџно ранеџ*. Од ова значење се изведени придавката *καίριος*, чие примарно значење е *сврџоносен*, *кој џаџа на месџо* и прилогот *καίριως*, *сврџоносно*. Покрај *соодвејно или совршено време за нешџо*, *καῖρός* може да значи и *време во општа смисла*, *ῥериод*, обично *шешко* или *оџасно време*: *ἐν τῷ τοιοῦτῳ ῥдῥ тоῦ каίροῦ* (Th. 7.69.2) *во џаков шешок ῥериод/во џаков шешок моменџ*. Кога има вакво значење, *καῖρός* понекогаш стои во множина: *κατὰ τοῦτους τοὺς καίρους* (Arist. Ath. 27.2), *во џакви шешки времиња*. Кај некои автори, именката значи *важносџ*, *влијание*, *значење*. На пример, изразот *μεγίστον καῖρόν ῥχειν* (e.g. Xen. An. 3.1.36) значи *да имаш мноџу џолемо влијание/значење*². Блиско до ова значење е и значењето *усџех*: *μετὰ μεγίστων καίρων* (Thuc. 1.36.1) *со најџодем усџех*. Именката е дел од сложенките: *καίροφυλάκew* че-

¹ Класичните автори и дела напишани на старогрчки јазик, во овој труд, се цитирани според начинот на цитирање на класични автори и дела, предложен од Лидел и Скот во: *A Greek-English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott. New Supplement added 1996. Oxford: Clarendon Press. 1996. p. xvi-xxviii.

² За значењата на *καῖρός* види Liddell and Scott 859.

кам ѱоволен миџ, ѱкајрос ненавремен, кој се случува во ѱоџрешно време, еѱкајрос блаџовремен, кој се случува во висѱинско време, ѱкајриа неѱоволно/незџодно време, еѱкајриа ѱоволно време. Нејзини деривати се споменатата придавка кајриос кој ѱаџа на месѱо, смрѱен, смрѱоносен, навремен, блаџоѱријаѱен, ѱолезен и придавките кајрикѱс, кој се случува во висѱинско време, и кајримѱс, смрѱен или созреан, кога се однесува на вино.

Во списокот *Оѱис на Хелада* (*Ελλάδος περιήγησις*), Павсанија сведочи дека во Олимпија, близу до влезот на стадионот, имало два жртвеника, едниот на Хермес Енагониј (*Ερμης Ἐναγωνίος*), а другиот на Кајрос. Павсанија сведочи и дека Ион од Хиос, автор од V век пр. н.е., напишал химна за богот Кајрос, во која Кајрос бил претставен како најмладото дете на Севс:

τῆς ἐσόδου δὲ τῆς ἐς τὸ στάδιόν εἰσιν ἐγγύτατα βωμοὶ δύο: τὸν μὲν αὐτῶν Ἑρμοῦ καλοῦσιν Ἐναγωνίου, τὸν δὲ ἕτερον Καίρου. Ἴωνι δὲ οἶδα τῷ Χίῳ καὶ ὕμνον πεποιημένον Καίρου: γενεαλογεῖ δὲ ἐν τῷ ὕμνῳ νεώτατον παίδων Διὸς Καίρον εἶναι. (Paus. 5. 14. 9)³

Двете овде споменати божества, Хермес Енагониј и Кајрос, во Олимпија упатувале на една иста идеја: Хермес Енагониј, буквално *борбениоѱ Хермес* или *Хермес кој се исѱакнува во наѱѱпревар* или *борба*, бил покровителот на натпреварите, богот што носи среќа во натпревар, а Кајрос претставувал персонификација на самиот среќен момент.

Епиграмите на грчкиот поет Посејдип од Пела и на римскиот поет Авсо-ниј, врз кои најмногу се темели ова истражување, ѱ припаѓаат на екфрастичката или опишувачка поезија. Според содржината, двата епиграма претставуваат *ἀνδριαντοποικία* – песни за статуи. Имаат структура на имагинарен дијалог со кип на божеството на квалитативното време: во епиграмот на Посејдип, со кипот на Кајрос, на грчкиот скулптор Лисип, а во епиграмот на Авсо-ниј – со кипот на Ока-сио, на скулпторот Фидија. Во овие дијалози, поетот, или некој случаен минувач, му поставува прашања на кипот на божеството, за авторот на кипот, за идентитетот на божеството што тој го претставува и за значењето на аспектите од неговата иконографија, а божеството, односно неговиот кип, одговара. Епиграмот на Посејдип од Пела, од III век пр. н.е., се смета за најстаро сведоштво за иконографијата на Кајрос. Во оваа книжевна визуализација, Кајрос е претставен како божество што оди на прсти, има крилја на нозете, во десната рака држи *ξυρόν*, *сечило* или *брич*, косата му паѓа врз лицето, а на тилот нема коса:

³ Близу до влезот на стадионот има два жртвеника: едниот џо викаат жртвеникот на Хермес Енагониј, а другиот – жртвеникот на Кајрос. Знај и за една химна за Кајрос напишана од Ион од Хиос. Во химнаѱа, Кајрос е ѱреѱсѱавен како најмладото дете на Севс. (Преводот на овој и на сите подолу наведени книжевни извори е на авторката на статијата.)

α. Τίς, πόθεν ὁ πλάστης; β. Σικυώνιος. α. Οὖνομα δὴ τίς;
β. Λύσιππος. α. Σὺ δὲ τίς; β. Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ.
α. Τίπτε δ' ἐπ' ἄκρα βέβηκας; β. Ἀεὶ τροχάω. α. Τί δὲ ταρσοὺς
ποσσὶν ἔχεις διφυεῖς; β. Ἴπταμ' ὑπηνέμιος.
α. Χειρὶ δὲ δεξιτερῇ τί φέρεις ξυρόν; β. Ἀνδράσι δεῖγμα,
ὥς ἀκμῆς πάσης ὀξύτερος τελέθω.
α. Ἡ δὲ κόμη τί κατ' ὄψιν; β. Ὑπαντιάσαντι λαβέσθαι,
α. Νῆ Δία, τάξόπιθεν δ' εἰς τί φαλακρὰ πέλει;
β. Τὸν γὰρ ἄπαξ πτηνοῖσι παραθρέξαντά με ποσσὶν
οὔτις ἔθ' ἱμεύρων δράζεται ἐξόπιθεν.
α. Τοῦνεχ' ὁ τεχνίτης σε διέπλασεν; β. Εἶνεκεν ὑμέων,
ξεῖνε, καὶ ἐν προθύροις θῆκε διδασκαλίην. (*The Greek Anthology*, XVI. 275)⁴

Епитетот панδαμάτωρ, кој *σκορῖнува/совладува* или кој *ὑοῖчинува* сè, во вториот стих од епиграмот, покрај како епитет на Кајрос, во хеленската книжевност се среќава и како епитет на сонот (ῥπνος) и на времето во општа смисла (χρόνος)⁵. Кајрос, според Посејдип, е панδαμάτωρ, веројатно, зашто исто како сонот и времето, има моќ да совлада (δαμάζειν) сè и да промени определен аспект од стварноста кон подобро. Кипот е создаден како поука (διδασκαλίην), поради свеста на авторот за тоа дека пропуштањето на поволниот момент е проследено со чувства на резигнираност. Неговата функција, оттаму, е да ги поучи луѓето каков е Кајрос и на тој начин да ги избави од тагувањето до кое ќе дојде, ако, поради невнимателност или инертност, не го искористат неговиот потенцијал да скроти или да совлада сè.

Статуата на Кајрос на Лисип, што Посејдип ја опишува во овој епиграм, е опишана и во списот Описи (*Εκφράσεις*) на софистот Калистрат, во поглавјето под наслов *За сῖαῖчуаῖа на Кајрос во Сикион* (Εἰς τὸ ἐν Σικυώνι ἀγάλμα τοῦ Καιροῦ). Описот на Калистрат на Лисиповата статуа не е идентичен со описот на истата статуа на Посејдип. Калистратовиот Кајрос, како што може да се види од фрагментот подолу, има коса и брада развиорени од Сефир, со вр-

⁴ Кој е и од каде е кипарот? – „Од Сикион.“ – Како се вика?
„Лисип.“ – Кој си ти? – „Сесовладливиот Кајрос.“
– Зошто одиш на прсти? – „Секогаш трчам/брзам.“ – Зошто имаш крилја на нозете? – „Летам носен од ветер.“
– Зошто во десната рака држиш сечило? – „Како знак за луѓето дека сум поостар од острицата на секое сечило.“
– Зошто имаш коса врз лицето? – „За да ме фати, тој што ќе ме сретне.“
– Зошто, жими Севса, си ќелав на тилот?
– „За да не може никој, покрај кого што некогаш сум поминал со моиве крилати нозе, да ме фати одзади, иако многу сака.“
– Зошто те создал кипарот? – „Заради вас, странецу, ме поставил во предворјето како поука.“

⁵ На пример, *Hom. Il.* 24.5, *Hom. Od.* 9.373, *D.S.* 11.11.6, *B.* 13, 25.

вовите на прстите стои на сфајра, има крилја на нозете, една кадрица му паѓа надолу преку веѓите врз образите, а одзади косата му е многу куса. Личи на Дионис и има толку многу убаво лице што оние што ќе го видат заруменуваат од неговата убавина:

παῖς δὲ ἦν ὁ Καιρὸς ἡβῶν ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας ἐπανορθῶν τὸ τῆς ἡβης ἄνθος. ἦν δὲ τὴν μὲν ὄψιν ὥραϊος σείων ἵουλον καὶ ζεφύρῳ τινάσσειν, πρὸς ὃ βούλοιο, καταλείπων τὴν κόμην ἄνετον, τὴν δὲ χρῶαν εἶχεν ἀνθηρὰν τῇ λαμπηδόνι τοῦ σώματος τὰ ἄνθη δηλῶν. ἦν δὲ Διόνυσῳ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφερῆς: τὰ μὲν γὰρ μέτωπα χάρισιν ἔστιλβεν, αἱ παρειαὶ δὲ αὐτῷ ἄνθος εἰς ἐρευνθόμεναι νεότησιον ὥραίζοντο ἐπιβάλλουσαι τοῖς ὄμμασιν ἀπαλὸν ἐρύθημα, εἰσπῆκει δὲ ἐπὶ τινος σφαίρας ἐπ’ ἄκρων τῶν ταρσῶν βεβηκῶς ἐπτερωμένος τῷ πόδε. ἐπεφύκει δὲ οὐ νενομισμένως ἡ θρίξ, ἀλλ’ ἡ μὲν κόμη κατὰ τῶν ὀφρύων ἐφέρπουσα ταῖς παρειαῖς ἐπέσειε τὸν βόστρυχον, τὰ δὲ ὀπισθεν ἦν τοῦ Καιροῦ πλοκάμων ἐλεύθερα μόνην τὴν ἐκ γενέσεως βλάστην ἐπιφαίνοντα τῆς τριχός. (Call. Descr. 6. 1-3)⁶

Епиграмот на римскиот поет Авсонииј во однос на структурата е идентичен на епиграмот на Посејдип од Пела. Структуриран е како дијалог со кип на божеството на квалитативното време, кое овде не е бог, туку е божица – Окасио. Различната родова припадност на римското божество се должи на тоа што именката што во латинскиот јазик е најчест преводен еквивалент на *καιρός*, именката *occasio*, е од женски род. Граматичкиот род на преводниот еквивалент довел до трансформација на родовата припадност на божеството, но не и до некои суштински промени во неговата иконографија. Првиот дел од епиграмот е опис на иконографијата на Окасио:

Cuius opus? Phidiae, qui signum Pallados, eius,
quique lovem fecit, tertia palma ego sum.
Sum dea quae rara et paucis Occasio nota.
Quid rotulae insistis? Stare loco nequeo.
Quid talaria habes? Volucris sum. Mercurius quae
fortunare solet, tardo ego, cum volui.

⁶ *Кајрос беше дејше, од жлаваџа до љеџициџе обележан со цуџна младосџи. Беше убав за жледање додека замавнуваше со својаџа нежна брада и додека ја осџаваше косаџа разбушавена за да ја одвее Сефир секаде каде шџо сака. Имаше љреќрасен џен, кој со својаџа блескавосџи ја исџакнуваше убавинаџа на нежовоџо џело. Многу личеше на Дионис: челоџо му сјаеше од убавина, а образиџе, заруменеџи од цвешнаџа младосџи, му беа џолку заслејувачки убави, шџо секој шџо го жледаше, нежно заруменуваше. На врвовиџе од џрсџиџе сџоеше на сфајра, а на сџајалаџа имаше крилја. Косаџа не му расџеше на вообичаен начин, џуку џерчиња коса му се сџушџаа надолу врз веѓиџе и една кадрица му џажае врз образиџе; на задниот дел од жлаваџа, Кајрос немаше џерчиња, џуку само се жледаше коса шџо одвај џочнала да расне.*

Crine tegis faciem? Cognosci nolo. Sed heus tu
occipiti calvo es? Ne teneat fugiens. (Aus. Ep. 12. 1-8)⁷

Во вториот дел од епиграмот, Авсониј воведува и трето лице во имагинарниот дијалог со кипот на Окасио – божицата Метаноја:

Quae tibi iuncta comes? Dicat tibi. Dic rogo quae sis.
Sum dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum dea, quae facti non factique exigo poenas,
nempe ut paeniteat: sic Metanoea vocor.
Tu modo dic, quid agat tecum. Quandoque volavi,
haec manet: hanc retinent quos ego praeterii.
Tu quoque dum rogitas, dum percontando moraris,
elapsam dices me tibi de manibus. (ibid. 9-16)⁸

Во оваа книжевна визуелизација, божицата на квалитативното време, Окасио, стои на тркало (rotulae), има крилати сандали (talaria), лицето си го крие со коса, а на тилот нема коса. За разлика од Посејдиповиот Кајрос, Окасио не држи сечило и не е сама, туку има придружничка – божицата Метаноја. Метаноја е персонификацијата на каењето (грч. μετάνοια). Секогаш кога Окасио ќе одлети, таа останува. Во дијалогот, Метаноја себе се идентификува како божица што дели казни и за тоа што е направено и за тоа што не е направено (quae facti non factique exigo poenas).

Богот на квалитативното време е опишан и во една куса басна на римскиот баснописец од I век н.е., Фајдар. Басната не е автентично римска, туку претставува латинизирана верзија на незачувана басна на Ајсон. Божеството на квалитативното време овде не е Окасио, како во подоцнежниот епиграм на Авсониј, туку е Темпус (Tempus). Според Фајдар, Темпус е персонификација на кусиот поволен момент за нешто (occasione rerum brevem). Претставен е во

⁷ Чие си дело? – „На Фидија, оној што кий на Минерва и кий на Јулијтер створи. Треџа сум неџова рожба. Божица рејка сум и знајна на малцина луѓе – Окасио.“
Што на тркало стоиш? – „Да стојам јас не можам простиум.“
Сандали крилати имаш? – „Брза сум. Меркур штом среќа некому даде, ја соирам јас, кога што го сакам.“
Лице со коси си криеш? – „Да не ме претпознае никој.“
Коса на тилој ти немаш? – „Да не ме фатиш дур бежам.“

⁸ Која е друшкава твоја? – „Нека ти каже таа. Кажи, те молам, која си.“
„Божица јас сум на која ни Кикерон не ѝ дал име.
Божица сум што казни дели за нешта и сторени и несторени,
каење човек да сеџи. Метаноја јас се викам.“
Што прави таа со тебе? „Секогаш кога ќе лејнам,
таа останува: те на кои им бежам ја фаќај.“

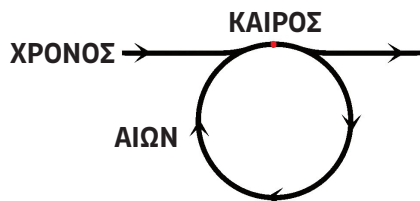
брз од (*cursu volucris*), како стои на остар нож (*pendens in novacula*), на тилот е ќелав (*calvus*), однапред има коса (*comosa fronte*) и е гол (*nudo corpore*). Кога ќе се случи некој да не го фати, тогаш ни самиот Јупитер не може да го врати. И во оваа книжевна слика на божеството, исто како и во епиграмот на Посејдип од Пела, е присутна дидактичка нота. Старите, имено, според Фајдар, создале токму ваков портрет на Темпус, за да потсетат дека небрежното одложување не треба да го спречува дејствувањето:

*Cursu volucris, pendens in novacula,
calvus, comosa fronte, nudo corpore,
quem si occuparis, teneas, elapsus semel
non ipse possit Iuppiter reprehendere,
occasionem rerum significat brevem.
Effectus impediret ne segnis mora,
finxere antiqui talem effigiem Temporis.* (Phaed. 5. 8)⁹

Во четирите книжевни визуализации на дивинизираната персонификација на апстрактниот поим *кајрос*, што овде ги претставивме, можат да се мапираат некои иконографски аспекти кои се сосем идентични или слични во однос на тоа што го симболизираат и некои кои се сосем различни. Во книжевната визуализација на хеленскиот поет Посејдип, богот Кајрос оди на прсти. Според толкувањето на авторот, артикулирано преку одговорот на кипот за значењето на овој аспект (*Αἰ τροχάω σεκοῖασι βρзам*), Кајрос е прикажан како оди на прсти поради перцепцијата за тоа дека времето што го персонифицира, истекува бргу. Истиот иконографски аспект може да се толкува и поинаку: Кајрос е можеби прикажан како оди на прсти и поради тоа што меѓу луѓето се движи тивко, нечујно. Според ова толкување, поволното време не е лесно препознатливо и неговата идентификација наложува будност и внимателност. Кај Калистрат, божеството стои на сфајра, а кај Авсониј, на тркало. Сфајрата и тркалото се симбол на цикличното време. Кајрос е, веројатно, претставен, како стои врз кругот на цикличното време, поради перцепцијата за тоа дека посебното или квалитативното време е дофатливо, само кога ќе ја допре оската на линеарното време. Ова ќе се обидеме графички да го презентираме со дијаграмот подолу, во кој кругот што се врти го симболизира цикличното

⁹ *Со брз од е, сѝои на осѝар нож,
ќелав е, со коса врз лицето и доло тело,
ако го фатиш, држи го, оѝи еднаш шѝом ќе го исѝушѝиш,
не може ни самиот Јуѝиѝтер да го фати,
го означува кусиот ѝоволен миѝ за нешѝо.
За да ѝокажаш дека небрежноѝо одложување не ѝреба да го сѝречува дејсѝивувањеѝо,
сѝариѝе создале ваков ѝорѝреѝи на Темѝус.*

време (αἰών), хоризонталната линија – линеарното или квантитативното време (χρόνος), а сивата точка врз кругот – поволното време (καίρος). Поволното време стои врз кругот на вечноста кој постојано се движи. Дофатливо е само кога кругот на вечноста ќе го доведе над оската на линеарното време:

Кај Фајдар, богот на квалитативното време, Темпус (Tempus), не стои врз сфајра или круг, туку врз остар нож (*pendens in novacula*). Фраземата *pendere in novacula*, се чини дека е превод на грчката фразема ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἵστασθαι, која буквално значи *да сѝоиш на врвои̃ од сечило*, односно да се наоѓаш во опасна или критична положба. Темпус е прикажан како стои на нож, веројатно поради перцепцијата за тоа дека времето што го отелотворува, бргу одминува. Со секое одминување, Темпус, односно Кајрос, умира, во метафорична смисла. Животот му е постојано во опасна или критична положба, бидејќи неговата скорешна смрт, односно неговото брзо одминување, претставува неминовност. Во тесна корелација со симболиката на положбата на телото на божеството е симболиката на крилјата на нозете, во Посејдиповата и Калистратовата книжевна визуализација, или симболиката на крилатите сандали, во поетската слика на Авсониј. Крилјата и крилатите сандали се симбол за брзината со која одминува или лета поволното време. Брзината на божеството е наведена како негова иманентна одлика и во поетската слика на Фајдар, но во неа божеството нема крилја или крилати сандали, туку е претставено со брз од (*cursu volucris*).

Косата на божеството, како што видовме, сите автори ја прикажуваат на речиси идентичен начин, но нивното толкување на овој иконографски аспект не е исто. Во Посејдиповата поетска слика, Кајрос има коса врз лицето, за да можат да го фатат за неа, тие што ќе го сретнат (ὑπαντιάσαντι λαβέσθαι). Во епиграмот на Авсониј, пак, божицата Окасио има коса врз лицето, не за да можат да ја фатат за косата, тие што ќе ја сретнат, туку зашто не сака да биде препознаена (*cognosci nolo*). Во ова толкување на Авсониј се назира идејата дека идентификацијата на поволното време не е нешто што се подразбира само по себе. Тоа што, според Авсониј, божицата на квалитативното време не сака да биде препознаена, упатува на тоа дека препознавањето на поволното или квалитативното време изискува внимателност и разборитост. Божеството нема коса на тилот или косата му е многу куса, зашто времето што го персонифицира, никој не може да го фати, откако тоа веќе ќе помине.

Симболиката на сечилото или на бричот (ξυρόν) што го држи единствено Посејдиповиот Кајрос, не е сосем јасна. Одговорот на прашањето за неговото значење во епиграмот на Посејдип (ἀνδράσι δεῖγμα, ὡς ἀκριῆς πάσης ὀξύτερος τελέθω како знак за луѓето дека сум ѝоосѝар од осѝрицаѝа на секое сечило) сугерира дека својството што овој атрибут треба да го нагласи е острината. Острината (ὀξύτης), веројатно, се однесува и на начинот на кој Кајрос се движи (тој е брз, остар, навпрапит – ὀξύς), но и на неговата моќ брзо да доведе до промена: Кајрос го држи в рака за да им покаже на луѓето дека може да ја промени стварноста како со сечило.

Релацијата меѓу Окасио/Кајрос и персонификацијата на каењето, божицата Метаноја, е присутна само во поетската слика на Авсониј. Грчкото име на божицата говори дека релацијата меѓу дивинизираниите персонификации на квалитативното време и на каењето е од грчко потекло. Каењето е последицата, односно цената што секој треба да ја плати ако го испушти каирós или ако не го искористи неговиот трансформативен потенцијал на соодветен начин. Тоа што, откако Окасио ќе одлети, останува токму Метаноја, буквално *согледување оѝѝосле* (од метά ѝоѝоа и воέω *согледувам, сфаќам, мислам*), имплицитно нè упатува кон перцепцијата дека условот што треба да се исполни за да се фати каирós е πρόνοια, односно *размислување однајред, ѝреѝѝазливосѝ*.

Убавината е истакната како иманентна одлика на божеството на квалитативното време, единствено во Калистратовата книжевна визуализација на Кајрос. Богот е овде претставен со извонредна убавина, бидејќи, како што вели самиот автор, поволниот момент што го персонифицира е *ѝворец на убаво* (κάλλους δημιουργός ὁ καирός (Call. 6. 17. 4)). Нагласувајќи ја убавината на Кајрос, Калистрат несомнено алудира на тоа дека поволното време, што богот го персонифицира, има потенцијал да создаде нешто убаво и, на тој начин, да ја промени реалноста, или определен нејзин аспект, кон подобро. Потенцијалот на каирós, да доведе до позитивна промена, е нагласен и со тоа што, во книжевниот портрет на Калистрат, косата и брадата на богот се развиорени токму од сефир. Сефир (ζέφυρος), имено, кај Хелените, е топол западен ветер кој носи пролетни дождови и најавува убаво време. Се смета за предвесник на пролетта.

Иконографијата на Кајрос и Окасио во ликовната уметност не е идентична на иконографијата на овие божества во книжевноста. За најстаро ликовно сведоштво се смета еден фрагмент од релјеф пронајден во Трогир од III век пр. н.е. (слика 1). Најпознат, пак, е еден релјеф од Торино од средината на II век н.е. (слика 2). На релјефот од Торино, божеството на квалитативното време има крилја не само на стапалата туку и на грбот, а во раката држи терезија и сечило. Крилјата на грбот и терезијата, како што видовме, не се среќаваат во книжевните визуализации на Кајрос, а сечилото е атрибут единствено на Посејдиповиот Кајрос.

Слика 1: Релјеф на Кајрос,
Женски бенедиктански манастир
на Св. Никола, Трогир, мермер

Слика 2: Релјеф на Кајрос, Археолошки
музеј, Торино, II век. н.е., мермер

Библиографија

- Aeschylus. *Persians. Seven against Thebes. Suppliants. Prometheus Bound*. Edited and translated by Alan H. Sommerstein. Cambridge, Massachusetts/London, England: Harvard University Press, 2008.
- Aristotle. *The Athenian Constitution. The Eudemian Ethics. On Virtues and Vices*. With an English translation by H. Rackam. London: William Heinemann Ltd./Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1935.
- Babrius, Phaedrus. *Fables*. Translated by Ben Edwin Perry. Cambridge MA: Harvard University Press, 1965.
- Beeks, Robert. *Etymological Dictionary of Greek*. vol. 1. Leiden/Boston: Brill, 2010.
- Benveniste, Emile. "Latin Tempus" *Mélanges de philologie, de littérature et d'histoire anciennes offerts à Alfred Ernout*. ed. Alfred Ernout. Paris: Klincksieck, 1940, 11-16.
- Decimus Magnus Ausonius. *Ausonii Opera*. Recognovit brevisque adnotatione critica instruxit R. P. H. Green. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Euripides. *Bacchanals. Madness of Hercules. Children of Hercules, Phoenician Maidens, Suppliants*. With an English translation by Arthur S. Way, in four volumes, vol. III. London: William Heinemann/New York: The Macmillan Co., 1912.
- Euripides. *Electra, Orestes, Iphigenia in Taurica, Andromache, Cyclops*. With an English translation by Arthur S. Way, in four volumes, vol. II. London: William Heinemann/New York: The Macmillan Co., 1912.
- Hesiod. *Theogony, Works and days, Testimonia*. Edited and translated by Glenn W. Most. Cambridge, Massachusetts/London, England: Harvard University Press, 2006.
- Liddell Henry George and Robert Scott (eds.) *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Lucian. *How to Write History, The Dipsads, Saturnalia, Herodotus or Aëtion, Zeuxis or Antiochus, A Slip of the Tongue in Greeting, Apology for the 'Salaried Posts in Great Houses', A Conversation with Hesiod, The Scythian or the Consul, Hermotimus or Concerning the Sects. The One who said 'You're a Prometheus in Words', The Ship or the Wishes*. With an English translation by K. Kilburn, in eight volumes, vol. VI. London: William Heinemann/ Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1959.
- Pausanias. *Description of Greece*. With an English translation by W. H. S. Jones and H. A. Ormerod. In six volumes, vol. II (books III-V). London: William Heinemann/ New York: G. P. Putnam's sons, 1926.
- Philostratus: *Imagines*, Callistratus: *Descriptions*. With an English translation by Arthur Fairbanks. London: William Heinemann Ltd/ New York: G. P. Putnam's sons, 1931.
- The Greek Anthology* (ΑΓ). With an English translation by W. R. Paton. In five volumes. vol. V. London: William Heinemann/New York: G. P. Putnam's sons, 1918.

Theophrastus. *The Characters of Theophrastus*. Newly edited and translated by J. M.

Edmonds. London: William Heinemann Ltd/New York: G. P. Putnam's sons, 1929.

Thucydides. *History of the Peloponnesian War. Books I and II*. With an English translation by Charles Forster Smith, in four volumes, vol. I. London: William Heinemann Ltd/ Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1956.

Thucydides. *History of the Peloponnesian War. Books VII and VIII*. With an English translation by Charles Forster Smith, in four volumes, vol. IV. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press/ London: William Heinemann Ltd. 1958.

Xenophon. *Hellenica, books VI-VII. Anabasis, books I-III*. With an English translation by Carleton L. Brownson. London: William Heinemann/New York: G. P. Putnam's sons, 1921.

Svetlana Kočovska-Stevović

THE ICONOGRAPHY OF THE ANCIENT GODS OF QUALITATIVE TIME

Summary

The aim of this paper is to gain a clearer insight into the ancient Greek concept of *καιρός* through the analysis of the iconography of its divine personifications: the Greek god Kairos (Καῖρός) and his Roman counterparts—the goddess Occasio and the god Tempus. In Graeco-Roman antiquity, these divine anthropomorphic personifications of *καιρός* were worshipped as deities of a favourable or fleeting opportunity, which can be grasped as it approaches, but not once it has passed.

The study of the iconography of Kairos and his Roman counterparts is entirely based on literary sources: the epigram on Lysippus' statue of Kairos by Posidippus of Pella, the Greek poet of the first half of the 3rd century B.C. (*The Greek Anthology*, XVI. 275), the rhetorical ecphrasis of the same statue by Callistratus, the Greek sophist and rhetorician of the 3rd or 4th century AD (*Call. Descr.* 6), the epigram on the statue of Occasio by Decimus Magnus Ausonius, the Roman poet of the 3rd century AD. (*Aus. Epp.* 12), and the Phaedrus' fable about Tempus (*Phaed.* 5. 8), which is a Latinized version of a lost fable by the Greek fabulist Aesop.

Key words

Καῖρός, Kairos, Occasio, Tempus, iconography, qualitative time

